

Odehnalová, Lenka

Recepce deníku spisovatele v českém a slovenském prostředí

In: Odehnalová, Lenka. *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2023, pp. 145-171

ISBN 978-80-280-0213-8 (brožováno); ISBN 978-80-280-0214-5 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78134>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20230606

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

8 RECEPCE *DENÍKU SPISOVATELE* V ČESKÉM A SLOVENSKÉM PROSTŘEDÍ

„v málokteré zemi Dostojevskij tak silně poznamenal moderní literaturu, kritiku, filozofii, výtvarné umění, hudbu, divadlo, film [...]“¹

Závěrečnou kapitolu monografie uvádíme slovy Františka Kautmana, literárního vědce právem považovaného za koryfeje české dostojevskologie, jimiž akcentujeme působení F. M. Dostojevského na všech sférách moderního umění v českém prostředí. Pravda je, že recepce osobnosti a tvorby F. M. Dostojevského má nejen v českém, ale i slovenském prostředí dlouholetou tradici.

Nabízí se otázka, proč jsme se neomezili jen na české prostředí. Odpovědí na ni je národní a dějinná blízkost Čechů a Slováků. V dějinách měli Češi k Slovákům a Slováci k Čechům blízko, a to nejen po jazykové stránce, v letech 1918–1992 tvořili společný stát (s výjimkou let 1939–1945); proto recepci *Deníku spisovatele* v českém prostředí nezkoumáme separátně, ale právě naopak sledujeme ji ve srovnávacím aspektu s recepcí *Deníku spisovatele* na Slovensku.

8.1 Otázky recepce *Deníku spisovatele* v našich zemích

„Chci již na počátku zdůraznit, že Dostojevskij je staré a tradiční české téma.“² Podkapitolu uvádí slova Iva Pospíšila, jež vyjadřují, jak Dostojevskij svou osobností a neopakovatelným dílem na české prostředí zapůsobil a stal se doslova tradičním českým tématem. Na druhou stranu, jak uvidíme dále, na Slovensku sice ideální podmínky k recepci Dostojevského tvorby vytvořeny nebyly, tvorba spisovatele si

1 KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 224.

2 POSPÍŠIL, I.: *Vše začíná Dostojevským*. In: POSPÍŠIL, I.: *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 11.

však svoji cestu k slovenským čtenářům i literárním vědcům s mírným opožděním, ale nakonec přece jenom našla. V podkapitole se vrátíme k reflexi dosavadního výzkumu receptce Dostojevského tvorby, rovněž k etapám a mezníkům receptce, které jsou vymezovány českými a slovenskými literárními vědci. V souvislosti s *Deníkem spisovatele* se pokusíme odpovédět na otázku, jaké podmínky se k recepci *Deníku spisovatele* v českém a slovenském prostředí utvářely, dále se pokusíme vytvořit periodizaci a definovat nejdůležitější mezníky přijímání tohoto díla u nás.

Vraťme se však ještě ke stěžejnímu termínu této kapitoly, k pojmu receptce. Tento pojem, jenž představuje vnímání díla spisovatele jinonárodní literatury v cílovém literárním prostředí, má své místo v literární vědě, ale zároveň se stal součástí terminologie literární komparistiky, která je v současnosti již autonomní vědní disciplínou, nikoliv jen součástí literární vědy. V terminologii literární komparistiky se pojem receptce objevuje ve dvojici pojmů receptce – kreace, kterou nabídl slovenský vědec Dionýz Ďurišin jako vhodnou alternativu k pojmu vliv, jakožto jednostrannému působení díla, spisovatele nebo národní literatury na dílo spisovatele nebo literaturu jiného národa. Dvojice pojmů receptce – kreace na rozdíl od pojmu vliv vyjadřuje oboustranné působení, čímž je respektováno cílové prostředí.³

V práci jsme se snažili vyhnout použití pojmu vliv a používáme pojem působení, protože působení českého prostředí, i když nepatrné, a to díky osobnosti A. I. Čermáka na Dostojevského, bylo zaznamenáno; kromě toho vznikla díla, která mají díky působení Dostojevského tvorby otisk českého a slovenského prostředí. Avšak v souvislosti se spisovateli, jejichž tvorba se stala součástí světové literatury – a Dostojevskij je za spisovatele světového jména rozhodně považován – pojem vliv neodmítáme, právě naopak, jeho použití může být podle nás v tomto smyslu adekvátní.

8.1.1 Dosavadní výzkum receptce tvorby F. M. Dostojevského

Otázka receptce tvorby F. M. Dostojevského představuje jedno z nejdůležitějších témat, jímž se česká a slovenská dostojevskologie zabývá. Výzkum působení Dostojevského tvorby na české a slovenské prostředí zahrnuje vznik překladů Dostojevského děl, ohlasy na jeho tvorbu publikované v českých a slovenských periodikách a dále i sekundární literaturu, která působení Dostojevského tvorby na českou a slovenskou literaturu reflektuje. Zaměříme se zejména na přehledové publikace a studie, které jsou tematicky zacíleny na specifika a otázky receptce Dostojevského tvorby u nás.

3 Srov. ĎURIŠIN, D.: *Teória literárnej komparistiky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1975, s. 57–60.

V českém prostředí se recepci Dostojevského díla nejvíce věnovala osobnost, v níž se pojí věda a umění, již zmiňovaný literární vědec a spisovatel František Kautman (1927–2016). V monografii *Boje o Dostojevského*⁴ (obr. 21) napsané přibližně v polovině 60. let minulého století autor podrobně popsal jednotlivé etapy a mezníky recepcce Dostojevského díla v letech 1847–1962. Do roku 1962 Kautman vymezuje šest etap recepcce⁵, přičemž v zaměření se na osobnosti české literární vědy (Josefa Mikše, Otakara Hostinského, Františka X. Šaldy, Zdeňka Nejedlého), ale také na vícerozměrnou osobnost prvního prezidenta ČSR Tomáše Garrigua Masaryka uplatňuje tzv. personalistický přístup. Kromě ohlasů Dostojevského díla v české literatuře a literární vědě je v publikaci zmapováno působení Dostojevského tvorby na malířství a hudbu.

Podle nás se jedná zatím o nejkompexnější přehled recepcce Dostojevského tvorby, jaký byl v českém prostředí napsán a publikován. Na druhou stranu části Kautmanovy publikace věnované recepci po vytvoření Československa v letech 1918–1962 nezohledňují slovenské prostředí, slovenské překlady, studie nebo další práce, které by v tomto období o Dostojevském vznikly. S odstupem a nadhledem téměř třiceti let se i sám František Kautman k této publikaci vyjadřoval rezervovaně, na druhou stranu publikaci neupíral hodnotu v množství zpracovaného materiálu: „[...] kniha sice má spoustu mezer a řadu míst bych v ní napsal úplně jinak, ale materiálově má dodnes určitou hodnotu.“⁶ Zajímavostí je, že tato publikace o spisovateli, který byl v tehdejší době považován za reakčního, navíc z pera pozdějšího disidenta, byla v roce 1967 patrně udělena jako cena ve studentské soutěži znalostí o SSSR. V příloze (obr. 22 a 23) uvádíme první stranu publikace *Boje o Dostojevského* s názvem soutěže a razítkem Svazu československo-sovětského přátelství při Okresním výboru ve Svitavách.

Vztah Dostojevského osobnosti a tvorby k českému prostředí a české ohlasy na jeho dílo v letech 1834–1884 zkoumal brněnský docent Jaroslav Mandát (1924–1986). Jeho studie *Dostojevskij v českých zemích*⁷ z konce 70. let osvětlila přítomnost Čechů v Dostojevském duchovním životě a tvorbě, jakož i opožděné zdomácnění spisovatelovy tvorby v českém prostředí. Autor studie poukazuje na paralelu mezi vlivem Františka Peschla na Puškina a A. I. (původně Leopolda) Čermáka na Dostojevského: „*I kdybychom u nás na Peschla a Čermáka zapomněli,*

4 Viz KAUTMAN, F.: *Boje o Dostojevského*. Praha: Svět sovětů, 1966, 150 s.

5 František Kautman vymezuje tyto etapy recepcce Dostojevského díla v českém prostředí: 1. 1847–1890, 2. 1890–1918, 3. 1918–1945, 4. 1945–1948, 5. 1948–1956, 6. 1956–1962.

6 KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 224.

7 MANDÁT, J.: *Dostojevskij a naše země*. In: *Slovanské studie. Spisy Univerzity J. E. Purkyně*. Brno: Filozofická fakulta, 1979, s. 49–57.

zaručí jim nesmrtelnost raná lyrika Puškinova a mnohé stránky literární pozůstalosti Dostojevského. Bez nich bude výklad díla obou velikánů ruské slovesnosti neúplný.“⁸

Kontakt Dostojevského s českým prostředím, kdy v roce 1869 se svojí druhou manželkou navštívil Prahu, je autorem studie doložen na základě ohlasu v periodiku *Národní listy* a studie Jana Máchala publikované ve sborníku *Dostojevskij. Sborník statí* k 50. výročí smrti spisovatele.⁹ Kontakt českého prostředí s Dostojevským Jaroslav Mandát dále rozvíjí na základě faktů z nekrologu Jaromíra Hrubého, jenž stál u otevřené rakve se spisovatelem.¹⁰ Přínosem studie je uvedená paralela (F. Peschl – Puškin a A. I. Čermák – Dostojevskij), sumarizace a nové zhodnocení již dříve publikovaného. I když se kromě paralely nejedná o originální objevy Jaroslava Mandáta, podle nás tato studie jednoznačně přispěla ke zkoumání Dostojevského kontaktu s českým prostředím. Na druhou stranu studie obsahuje drobné nepřesnosti v datování první zmínky o Dostojevském v českém prostředí nebo o vzniku prvního překladu Dostojevského díla do českého jazyka: „Do roku 1881 český tisk nepřinesl o něm ani jednu samostatnou zprávu. Rovněž z jeho díla nebylo tehdy nic přeloženo.“¹¹ První zmínka o Dostojevském v českém prostředí se prokazatelně váže k roku 1847, kdy byly v časopisu *Česká včela* publikovány informace o tom, že Dostojevskij napsal úspěšnou novelu *Chudí lidé*, jež byla tehdejší literární kritikou srovnávána s románem J. W. Goethe *Utrpení mladého Werthera*. První překlad Dostojevského díla, povídky *Polzunkov*, do českého jazyka se objevuje ještě za spisovatelova života v roce 1862.

Reflexi vztahu českého prostředí k Dostojevskému nám podává studie Iva Pospíšila *Vše začíná F. M. Dostojevským*¹², která se stala součástí monografie z roku 2013 *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Již na začátku autor studie zdůrazňuje význam Dostojevského pro české prostředí, přičemž spisovatele považuje za tradiční české téma.¹³ Blíže se věnuje klíčovými osobnostem českého prostředí (Jaromír Hrubý, Tomáš Garrigue Masaryk, Jiří Horák, František Kautman) a jejich roli, kterou sehráli na poli receptce Dostojevského tvorby. Zmiňuje také představitel ruské emigrace Alfreda Bema, jenž svojí působností v meziválečném Československu dosavadní výzkumy obohatil zejména vydáním své monografie *Tajemství*

8 MANDÁT, J.: *Dostojevskij a naše země*. In: *Slovanské studie. Spisy Univerzity J. E. Purkyně*. Brno: Filozofická fakulta, 1979, s. 53.

9 Viz VERGUN, N. D.: *Dostojevskij v Praze*. In: *Národní listy*. 1930, roč. 70, č. 157, s. 2; MÁCHAL, J.: *Dostojevskij a slovanská idea*. In: *Dostojevskij. Sborník statí. 1881–1931*. Praha: Melantrich, 1931, s. 7–24.

10 Viz HRUBÝ, J.: *Fedor Michajlovič Dostojevskij. Nekrolog*. In: *Národní listy*. 1881, roč. 21, č. 42, s. 1.

11 MANDÁT, J.: *Dostojevskij a naše země*. In: *Slovanské studie. Spisy Univerzity J. E. Purkyně*. Brno: Filozofická fakulta, 1979, s. 53–54.

12 POSPÍŠIL, I.: *Vše začíná F. M. Dostojevským*. In: POSPÍŠIL, I.: *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 11–22.

13 Připomeňme si slova Iva Pospíšila ze začátku podkapitoly 8.1.: „Chci již na počátku zdůraznit, že Dostojevskij je staré a tradiční české téma.“ POSPÍŠIL, I.: *Vše začíná Dostojevským*. In: POSPÍŠIL, I.: *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 11.

osobnosti Dostojevského (1928) a sborníkem *Dostojevskij. Sborník statí* (1931), který editorsky připravil. Kromě českých výzkumů Pospíšil reflektuje také slovenské prostředí, přičemž uvádí monografii slovenského rusisty a dostojevskologa Andreje Červeňáka *Tajomstvo Dostojevského* (1991) a soubor kontemplaní *Rozjímanie o Veľkom Inkvizítorovi. F. M. Dostojevskij*¹⁴ (2005) ve spoluautorství s M. Ferkem, D. Hajkem a J. Tužinským. Přínosem Pospíšilovy studie je rovněž zhodnocení výsledků novodobých výzkumů v Rusku (almanach *Достоевский и мировая культура*, 2008) a Česku (sborník *Dostojevskij dnes*, 2007).

Vraťme se ještě krátce k jednomu z nejvýznamnějších představitelů ruské mezi-válečné emigrace v Československu, Alfredu Bemovi (1886–1945?)¹⁵, jenž je považován za zakladatele středoevropské dostojevskologie¹⁶. Paradoxem však je, že se ve svém rozsáhlém literárněvědném díle recepci osobnosti a tvorby F. M. Dostojevského v českém prostředí nevěnoval. Vědce zajímaly spíše rusko-české kulturní relace, o čemž svědčí archivní rukopisy a další pracovní materiály ke studiím *Русско-чешские связи I.* a *Русские в Праге*, jež jsou uloženy v Památníku národního písemnictví.

Slovenský „boj o Dostojevského“ začal až v 80. letech, protože až v tomto období vznikají stěžejní monografie tematicky zabývající se recepcí Dostojevského díla. Lze se domnívat, že slovenský boj o Dostojevského měl podtext boje o vlastní identitu. Recepci Dostojevského tvorby se zabývaly dvě významné osobnosti slovenské literárněvědné rusistiky – Andrej Červeňák (1932–2012) a Michal Antoš (*1933). Oba vědci byli spjatí s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitře¹⁷.

První stať sumarizačního charakteru pojednávající o recepci Dostojevského tvorby na Slovensku pochází z roku 1971. Její autor Andrej Červeňák jí dal příznačný název *Dostojevskij na Slovensku*¹⁸. Na několika stránkách přináší přehled slovenského zápasu o Dostojevského. Přijímání Dostojevského díla ve slovenském prostředí se prof. Červeňák věnoval i ve studii *F. M. Dostojevskij – analytik človeka a sveta*¹⁹, která se stala součástí účelové publikace o slovensko-ruských vztazích²⁰ publikované v roce 1986. První část studie představuje krátkou sondu do tvorby

14 Viz ČERVEŇÁK, A. – FERKO, M. et al.: *Rozjímanie o Veľkom Inkvizítorovi. F. M. Dostojevskij*. Bratislava: vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2005. 128 s. ISBN 80-8061-224-2.

15 V květnu 1945 byl Alfred Bem sovětskou tajnou službou zatčen a pravděpodobně na cestě do gulagu i zavražděn, přesný datum jeho smrti není dosud znám. Blíže viz POSPÍŠIL, I.: *K teorii ruské literatury a jejím souvislostem*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 12.

16 Srov. například recenzi Iva Pospíšila *Dostojevskij a Slovensko*. In: *Novaja rusistika*. 2011, roč. 4, č. 1, s. 106.

17 V letech 1992–1996 nesla tato vzdělávací instituce název Vysoká škola pedagogická (VŠPg).

18 ČERVEŇÁK, A.: *Dostojevskij na Slovensku*. In: *Slovenské pohľady na literatúru a umenie*. Júl 1971, roč. 87, s. 30–36.

19 ČERVEŇÁK, A.: *F. M. Dostojevskij – analytik človeka a sveta*. In: ČERVEŇÁK, A.: *Slovensko-ruské literárne relácie*. Banská Bystrica: Krajský pedagogický ústav v Banskej Bystrici, 1986, s. 73–85.

20 Publikace byla koncipována a využívána jako metodická příručka pro učitele ruského jazyka škol

F. M. Dostojevského s dobovým zřetelem k jeho tvorbě se sociální tematikou – na prvotinu *Chudí lidé* a román *Zločin a trest*; z dalších románů jsou zmíněny *Idiot* a *Bratři Karamazovovi*. V části *F. M. Dostojevskij a Slovensko* Červeňák rekapituluje dosavadní zjištění a zmínky o Dostojevském na Slovensku, dále se zaměřuje na tzv. spisovatelskou recepci neboli přijímání osobnosti a tvorby F. M. Dostojevského u slovenských spisovatelů v obdobích první a druhé vlny realismu, v meziválečném i poválečném období. Červeňák uvádí řadu kontaktních a typologických souvislostí mezi díly slovenských spisovatelů a Dostojevského tvorbou. Nejvýznamnější paralely²¹ byly rozpracovány později v klíčových monografiích²² slovenského vědce. Slova Andreje Červeňáka „*Zápas slovenskej literatúry a kultúry o Dostojevského bol a je zápasom o vlastnú podstatu [...]*“²³ naši hypotézu o snaze slovenských spisovatelů a vědců etablovat se na poli literatury i literární vědy tímto potvrzují. Již v polovině 80. let 20. století vědec přichází k závěru, že charakter tvorby slovenských spisovatelů je důkazem přítomnosti Dostojevského ve slovenské literatuře.²⁴

V monografii *Človek v texte* (2002)²⁵ Červeňák vymezil tři nejdůležitější období receptce tvorby F. M. Dostojevského na Slovensku. První období do roku 1918, druhé meziválečné období 1918–1945 a třetí období po roce 1945. Za nejvýznamnější mezníky považuje rok 1847, kdy se v periodiku *Orol Tatranský* objevila zpráva o tom, že Dostojevskij vydal novelu *Chudí lidé*. Dalším důležitým mezníkem byl rok 1878, kdy bylo dílo Dostojevského poprvé přeloženo do slovenského jazyka.

V monografii *Dostojevskij na Slovensku* (2009)²⁶ se Michal Antoš soustředil na ohlasy Dostojevského tvorby ve slovenské publicistice. Dále uvádí předpoklady receptce, vrací se k nejdůležitějším mezníkům – letům 1848 a 1878. Etapy receptce definuje podobně jako Andrej Červeňák²⁷, avšak koncepčně vymezuje

II. cyklu Středoslovenského kraje. Srov. tiráž publikace ČERVEŇÁK, A.: *Slovensko-ruské literárne relácie*. Banská Bystrica: Krajský pedagogický ústav v Banskej Bystrici, 1986. 115 s.

21 Uvedme například kontaktní vztahy i další typologické souvislosti mezi Dostojevským a tvorbou S. Hurbana Vajanského, J. Hrušovského, D. Chrobáka, F. Švantnera a dalších. Srov. ČERVEŇÁK, A.: *F. M. Dostojevskij – analytik človeka a sveta*. In: ČERVEŇÁK, A.: *Slovensko-ruské literárne relácie*. Banská Bystrica: Krajský pedagogický ústav v Banskej Bystrici, 1986, s. 79–83.

22 *Zázračno literatúry I–III, Človek v literatúre, později Človek v texte* a další.

23 ČERVEŇÁK, A.: *F. M. Dostojevskij – analytik človeka a sveta*. In: ČERVEŇÁK, A.: *Slovensko-ruské literárne relácie*. Banská Bystrica: Krajský pedagogický ústav v Banskej Bystrici, 1986, s. 78.

24 „*Dostojevskij je prítomný v slovenskej literatúre a kultúre už viac ako sto rokov – dokazujú to autorské výpovede, ale aj analýzy ich diel.*“ ČERVEŇÁK, A.: *F. M. Dostojevskij – analytik človeka a sveta*. In: ČERVEŇÁK, A.: *Slovensko-ruské literárne relácie*. Banská Bystrica: Krajský pedagogický ústav v Banskej Bystrici, 1986, s. 83.

25 Viz ČERVEŇÁK, A.: *Človek v texte*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2002. 247 s. ISBN 80-8050-503-9.

26 Viz ANTOŠ, M.: *Dostojevskij na Slovensku. (F. M. Dostojevskij v zrkadle slovenskej publicistiky)*. Nitra: Garmond, 2009. 136 s. ISBN 978-80-89148-50-9.

27 Konec 19. století a počátek 20. století do roku 1918, druhá etapa v letech 1918–1945 a třetí etapa

tři základní ideologická směřování slovenské literární publicistiky – obrozené (slov. národno-buditeľské), křesťanské a slavjanofilské.²⁸ Ivo Pospíšil v recenzi²⁹ na Antošovu monografii uvádí několik připomínek, zejména absenci specifika slovenské recepce Dostojevského tvorby vůči sousedním zemím. V téže recenzi Pospíšil poukazuje na první úsilí slovenských spisovatelů a vědců o národní emancipaci, o čemž svědčí kritické posuzování monografie Radegasta Parolka na stránkách slovenských periodik *Kultúrny život* a *Slovenská literatúra*: „*jak se zdá, není toto kritické posuzování monografie náhodné a není rozhodně drobností, je to politický emblém či lakmusový papírek, jenž se projevuje skrze kulturu, jeden z prvních náznaků, že Slovensko znovu nabírá dech k svému odvěkému snu o samostatnosti nebo alespoň autonomii.*“³⁰ Doplníme, že autory negativních recenzí na monografii Radegasta Parolka byli T. Hojer³¹ a J. Marušiak³². Recenze na Parolkovu monografii dělí jeden rok, avšak dřívější recenze Tomáše Hojera má podle nás mnohem kritičtější ráz³³ než recenze Jozefa Marušiaka.

Úsilí literárních vědců zmapovat působení Dostojevského tvorby na české a slovenské prostředí mělo, jak jsme mohli vidět, několik vln zájmu. V 60. letech vzniká z hlediska recepce klíčová monografie, jejímž autorem byl František Kautman. Jeho *Boje o Dostojevského* jsou zatím jedinou publikací svého druhu, publikací

po roce 1945. Srov. ANTOŠ, M.: *Dostojevskij na Slovensku. (F. M. Dostojevskij v zrkadle slovenskej publicistiky)*. Nitra: Garmond, 2009, s. 6.

28 Srov. ANTOŠ, M.: *Dostojevskij na Slovensku. (F. M. Dostojevskij v zrkadle slovenskej publicistiky)*. Nitra: Garmond, 2009, s. 39–80.

29 Viz POSPÍŠIL, I.: *Dostojevskij a Slovensko*. In: *Novaja rusistika*. 2011, roč. 4, č. 1, s. 106–107.

30 POSPÍŠIL, I.: *Dostojevskij a Slovensko*. In: *Novaja rusistika*. 2011, roč. 4, č. 1, s. 107.

31 Viz HOJER, T.: *Zdeformovaný klasik*. In: *Kultúrny život*. 1963, roč. 19, č. 49, s. 4.

32 Marušiak na jedné straně oceňuje výběr osobnosti F. M. Dostojevského dle edice *Portréty*, na druhou stranu má výhrady vůči celkové koncepci monografie. Kriticky hodnotí také jednostranné zaměření Parolkovy monografie projevující se ve výběru úryvků z děl i Dostojevského myšlenek a celkově nedostatečné reflektování českých pramenů: „*Myslím, že právě tu, v pozostatkoch sociologizmu, je hlavná slabina Parolkovej práce, ktorá spôsobuje, na čo sa už v recenziách knihy poukázalo, že mu pri hodnotení Dostojevského diela vychádza uprednostnenie počiatkových prác pred vrcholnými dielami autorovho zrelého obdobia, ktoré mu priniesli svetovú slávu. [...] Ukazuje sa teda, že také komplikované umelecké zjavy, ako je Dostojevskij, zostávajú pre marxistickú estetiku tvrdým orechom, ktorý nebude môcť byť rozlúsknutý iba vtedy, keď k úprimnej snahe vidieť veci v celej ich zložitosti a rozpornosti (túto snahu Parolek nepochybné má) pribudne saj dokonalejšia a presnejšia teoretická výzbroj, než akou ešte dnes marxistická umenoveda disponuje.*“ MARUŠIAK, J.: *Parolkov portrét Dostojevského*. In: *Slovenská literatúra*. 1964, roč. 11, č. 3, s. 318–319.

33 Jak můžeme vidět dále, Hojer kritizuje dobové hodnocení osobnosti a tvorby Dostojevského, které bylo již překonáno. Monografii Radegasta Parolka proto otevřeně nazývá deformovanou a nepovedenou: „*A jednako sa pri hodnotení Dostojevského ešte stále prikláňame k názorom, že bol ‚zlý genióm‘ a ‚chorým svedomím Ruska‘. Naposledy tak urobil Radegast Parolek v nevydarenom, povrchnom a rozmazanom literárnom portréte F. M. Dostojevského [...] Dostojevskij je v Parolkovej práci deformovaný ľudský aj umelecký. Autor sa nedrží ani faktov (z celého komplexu vyberá len tie, čo sa mu hodia), ani nerespektuje kontext svetovej literatúry, ani nenarába dosť logicky s jednotlivými kritériami [...] dokazuje svoj ‚kritický odstup‘ od neho tým, že bije hlava-nehlava. Robí tak síce na adresu stále kritizovaného Dostojevského, ale predovšetkým na úctet svojej odbornosti.*“ HOJER, T.: *Zdeformovaný klasik*. In: *Kultúrny život*. 1963, roč. 19, č. 49, s. 4.

přehledovou, která reflektuje, jaký dosah mělo a co znamenalo Dostojevského dílo pro českou literaturu, literární vědu a umění. Pokračování přehledové publikace, která by detailně popisovala recepci Dostojevského díla po roce 1962 ve šlépějích Františka Kautmana, „boje o Dostojevského“ v 70., 80., 90. letech a po roce 2000 zatím bohužel chybí. Určité vymezování slovenského prostředí vůči českému pozorujeme na základě negativních recenzí na monografii českého rusisty Radegasta Parolka v 60. letech minulého století. K etablování slovenských výzkumů Dostojevského tvorby dochází ve druhé polovině 80. let, což souvisí se snahou vymezit se i na poli literární vědy.

8.1.2 Periodizace a mezníky recepce *Deníku spisovatele*

Jedním z nejdůležitějších mezníků v recepci tvorby F. M. Dostojevského v našich zemích je první zmínka o spisovateli, která se v obou zemích váže k roku 1847, kdy české periodikum *Česká včela* i slovenský *Orol Tatranský* přinášejí zprávu o úspěchu Dostojevského novely *Chudí lidé*.

Dalším důležitým mezníkem pro české prostředí je rok vzniku prvního českého překladu Dostojevského díla. Prvním dílem F. M. Dostojevského přeloženým do českého jazyka byla povídka *Polzunkov*. Její originál vyšel v roce 1848, český překlad povídky byl publikován s odstupem čtrnácti let v roce 1862 na stránkách periodika *Rodinná kronika – Obrázkové listy k zábavě a poučení*. I když se podle Františka Kautmana nejedná o dílo, které by mohlo vzbudit trvalý zájem českých čtenářů, je i přesto český překlad povídky *Polzunkov* jeden z prvních překladů Dostojevského díla ve střední a západní Evropě vůbec.³⁴ O překladateli jsou známy jen iniciály E. V. uvedené na konci povídky. František Kautman se domnívá, že by mohlo jít o Eduarda Valečku.³⁵

Prvním překladem Dostojevského díla, který vyšel knižně, byla v roce 1882 *Nětočka Nězvanovová*. V překladu Hynka Mejsnara bylo počestněno jméno hlavní postavy na *Aninka Nezvánova*. Na rozdíl od překladu povídky *Polzunkov*, která byla publikována bez údajů o autorovi, ale také překladateli, Mejsnar překlad románu opatřil předmluvou a biografickými údaji.³⁶ Důležitým mezníkem v recepci *Deníku spisovatele* je také rok 1886. V tomto roce se objevují překlady povídek z *Deníku spisovatele*, které mohli vzbudit zájem českých čtenářů. První povídky z Dostojevského *Deníku* v českém překladu se čtenáři dočkali pět let po spisovatelově smrti, kdy ještě jako součást studie P. Durdíka vyšla povídka *Mužik Marej*.³⁷ Durdíkova

34 Srov. KAUTMAN, F.: *Boje o Dostojevského*. Praha: Svět sovětů, 1966, s. 9.

35 Srov. KAUTMAN, F.: *Boje o Dostojevského*. Praha: Svět sovětů, 1966, s. 123.

36 Srov. KAUTMAN, F.: *Boje o Dostojevského*. Praha: Svět sovětů, 1966, s. 14.

37 Srov. KAUTMAN, F.: *Boje o Dostojevského*. Praha: Svět sovětů, 1966, s. 15.

studie obsahovala i citace ze statí z *Deníku spisovatele*. V tomtéž roce vyšel časopi-secky překlad črty *Stoletá*.

Vznik prvního uceleného překladu *Deníku spisovatele* v českém prostředí vydaný Janem Laichtrem v letech 1910–1912 považujeme za zásadní událost a mezník. Další překlady následovaly v letech 1927 (vyd. Kvasnička a Hampl), překlad Františka Kautmana, který zaštitila svým jménem Tereza Silbernágllová v roce 1973 (v časopisu *Světová literatura*), 1976 (vyd. Odeon) a nakonec opětovné vydání překladu Václava Koeniga v roce 1996 (vyd. Votobia). V českém prostředí vymezujeme tyto etapy v recepci *Deníku spisovatele*:

1. druhá polovina 19. století: seznamování s Dostojevským, vznik prvních překladů malé a střední epiky,
2. 1900–1918: vznik prvního překladu *Deníku spisovatele*,
3. 1918–1945: vznik druhého překladu *Deníku spisovatele*,
4. 1945–1989: vzniká třetí překlad *Deníku spisovatele*,
5. po roce 1989: opětovné vydání posledních částí *Deníku*.

Situace na Slovensku byla v něčem podobná, v něčem poněkud odlišná. Přibližně do 80. let 19. století, kdy vznikají první překlady Dostojevského děl do slovenského jazyka, se ruská literatura četla v originále nebo v českém překladu. Ve druhé polovině 19. století již byla přeložena díla A. S. Puškina, M. J. Lermon-tova, L. N. Tolstého a dalších ruských klasiků. Výhodou českých překladů byla jejich dostupnost na Slovensku a pro slovenského čtenáře v podstatě neexistující jazyková bariéra. Potřeba přeložit alespoň ucelenou část *Deníku spisovatele* do slovenského jazyka vznikla po vytvoření samostatné Slovenské republiky.

Prvním Dostojevského dílem přeloženým do slovenského jazyka byl *Dopis moskevským studentům* (slov. *List moskovským študentom*) z roku 1878. S cílem publikovat tento text v periodiku *Slovenské pohľady* jej Svetozár Hurban Vajanský, tehdejší redaktor periodika *Slovenské pohľady*, převzal z Aksakovových novin *Rus/Rusko* (rus. orig. *Русь*). Text byl v periodiku *Slovenské pohľady* otištěn v roce 1881.³⁸ Ve srovnání s českým prostředím se však jedná o publicistické dílo. První umělecké dílo F. M. Dostojevského, povídka *Malý hrdina*, bylo do slovenštiny přeloženo v roce 1893. Ve srovnání s českým prostředím se jednalo o dětskou tematiku, která slovenskou čtenářskou veřejnost nejvíce oslovovala.

Důležitým mezníkem pro Dostojevského *Deník spisovatele* je bezpochyby rok 1898. Jak uvádí Andrej Červeňák, v tomto roce bylo v periodiku *Národné noviny* publikováno osmnáct překladů z *Deníku spisovatele*, jež vycházely na pokračování. Pod vlivem těchto překladů, jako i Volkonského studie, která v periodiku *Slovenské*

38 ANTOŠ, M.: *Dostojevskij na Slovensku. (F. M. Dostojevskij v zrkadle slovenskej publicistiky)*. Nitra: Garmond, 2009, s. 30.

pohlady vyšla o rok dříve, byla Dostojevského tvorba interpretována s ideologickým akcentem.³⁹

V letech 1939–1945 změnila přístup k Dostojevského *Deníku spisovatele* ideologie klerikalizmu Slovenského štátu/první Slovenské republiky. V uvedeném období byla v Dostojevského tvorbě akcentována náboženská linie. V periodiku *Slovenské pohľady* se objevuje například překlad *Legenda o Velikém inkvizitorovi*⁴⁰ z románu *Bratři Karamazovovi* nebo také nábožensky zaměřené statě Ladislava Hanuse.⁴¹

Do roku 1996 si slovenští čtenáři mohli přečíst *Deník spisovatele* v českých překladech (J. Laichter, Kvasnička a Hampl, Odeon). V uvedeném roce vzniká slovenský výbor s názvem *Objav srdca* (2. vyd. 2019), který částečně obsahuje i texty z *Deníku spisovatele*. Po roce 2000 vznikají další výběry *Z Denníka spisovateľa a Krokodíl* (2008) a *Rusko a Európa. Z Denníka spisovateľa* (2010), úplný překlad *Deníku spisovatele* do slovenského jazyka však zatím chybí.

Na základě uvedených souvislostí ve slovenském prostředí definujeme tyto etapy recepce *Deníku spisovatele*:

1. druhá polovina 19. století, do roku 1898: seznamování se s Dostojevským,
2. rok 1898: vznik osmnácti překladů z *Deníku spisovatele* publikovaných na pokračování,
3. 1898–1996: recepce *Deníku spisovatele* na základě dostupných českých překladů,
4. 1996–2019: vznik tematických výborů Marty Baránkové a Valerije Kupky.

8.2 Překlady a výběry

8.2.1 *Deník spisovatele* v českých překladech

Dostojevského *Deník spisovatele* byl do češtiny přeložen celkově čtyřikrát, vydání však bylo pět. O první český překlad Dostojevského *Deníku spisovatele* se v letech 1910–1912 postaral známý pražský vydavatel Jan Laichter⁴². Jeho vydání *Deníku spi-*

39 ČERVENĚÁK, A.: *Dostojevskij na Slovensku*. In: *Slovenské pohľady na literatúru a umenie*. Júl 1971, roč. 87, č. 7, s. 30–31.

40 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Velký inkvizitor*. Přel. Zora Jesenská. In: *Slovenské pohľady. Časopis pre literatúru a umenie*. 1941, roč. 57, č. 2, s. 121–136.

41 Viz například HANUS, L.: *Kristova postava u F. M. Dostojevského*. In: *Slovenské pohľady. Časopis pre literatúru a umenie*. 1942, roč. 58, č. 8–9, s. 520–538.

42 Jan Laichter (1858–1956) byl jedním z nejvýznamnějších pražských vydavatelů konce 19. a počátku 20. století. Pro zajímavost lze uvést ještě fakt, že Karlovou univerzitou byl Janu Laichtrovi v roce 1945 udělen čestný titul doctor philosophiae (honoris causa). Viz *Univerzita Karlova českému nakladateli Janu Laichtrovi. Projevy a přednáška*. Praha: Jan Laichter, 1946. 42 s.

sovatele sestávající ze čtyř dílů⁴³ (obr. 10) přeložil kolektiv překladatelů – V. Prach, K. Velemínský, B. Herbenová, G. Foustková a I. Hošek. První překlad Dostojevského *Deníku spisovatele* nesl název *Denník spisovatelů*⁴⁴ a byl publikován s odstupem 24 až 26 let od vzniku prvních překladů malé epiky z *Deníku*. Ty se objevují již v roce 1886, kdy byla do českého jazyka přeložena povídka *Mužik Marej* a črta *Stoletá*. Všechny díly tohoto vydání *Deníku spisovatele* se staly součástí edice *Otázky a názory*, v níž vycházela především náboženská a filozofická literatura.⁴⁵

Na první pohled působí první české vydání *Deníku spisovatele* z let 1910–1912 uceleným a úplným dojmem, nejedná se však o kompletní vydání. Když se díváme na obsah jednotlivých dílů prvního vydání *Deníku spisovatele*, první ze čtyř dílů je uveden statí D. S. Merežkovského s názvem *Problem Dostojevského*⁴⁶. První díl je složen ze dvou částí, první část (*Z denníku spisovatelova r. 1873*) zahrnuje statě z *Deníku spisovatele* z roku 1873⁴⁷, druhá část (*Řada statí z denníku Vremja r. 1861*) obsahuje statě *Úvod* a čtyři statě⁴⁸ publikované v periodiku *Čas*. Jak můžeme vidět, oproti úplnému vydání *Deníku spisovatele* v ruském originálu, v prvním dílu chybí povídka *Bobek* a pět statí (*Zkormoučená tvář*, *Půlka dopisu „jisté osoby“*, *Maškara*, *Drobné obrázky*, *Učiteli*), celá druhá část se statěmi z periodika *Čas* samozřejmě není součástí Dostojevského *Deníku spisovatele* a k prvnímu dílu českého vydání je připojena navíc. Informace o prvním vydání *Deníku spisovatele* se objevila na stránkách periodika *Naše doba* (obr. 6).

Druhý díl je členěn dle ruského originálu *Deníku spisovatele* z roku 1876 na jednotlivé měsíce (leden–prosinec). Některé části jsou kompletní (například za měsíc leden, únor, květen, červenec a srpen), v jiných nacházíme vynechaná místa (část za březen, duben a další). Podle originálu by tento díl měly tvořit dvě kapitoly

43 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Denník spisovatelů I. Úvahy o společnosti a literatuře*. Praha: Jan Laichter, 1910. 412 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Denník spisovatelů II. Úvahy o společnosti a literatuře*. Praha: Jan Laichter, 1910. 520 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Denník spisovatelů III. Úvahy o společnosti a literatuře*. Praha: Jan Laichter, 1912. 345 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Denník spisovatelů IV. Úvahy historicko-politické*. Praha: Jan Laichter, 1912. 415 s.

44 V původním názvu z let 1910–1912 se psaly dvě souhlásky – „n“ – jako v dnešní slovenštině.

45 Před vydáním prvního dílu *Deníku spisovatele* vyšlo v edici *Otázky a názory* celkově 29 spisů, například Masarykovy spisy *Sebevražda* a *V boji o náboženství*, Emersonova *Životospřáva*, Whitmanovy *Vyhledky demokracie* nebo Nietzscheho *Nečasové úvahy*. Z ruské literatury byly v této edici publikovány Tolstého *Kruh četby I* a Gercenovo dílo *Z druhého břehu* (ve vydání Jana Laichtra je autor uveden jako A. I. Herzen a překlad názvu díla zní *S onoho břehu*).

46 Název uvádíme v původním českém znění. Viz MEREŽKOVSKIJ, D. S.: *Problem Dostojevského*. In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Denník spisovatelů I. Úvahy o společnosti a literatuře*. Praha: Jan Laichter, 1910, s. I–XXII.

47 Celkově deset statí, názvy uvádíme v původním překladu z roku 1910: *Úvod*, *Starší lidé*, *Prostředí*, *Něco o výstavě*, *Přeludy a blouznění*, *Něco osobního*, *Vlas*, *Několik poznámek o novém dramatu*, *Něco o tlachu*, *Jedna z moderních neupřímností*.

48 I. *P-fov a otázka umění*, II. *Knižní vzdělání a znalost písma a čtení*, *Knižní vzdělání a znalost písma a čtení. Stat' druhá*, *Poslední zjevy literární*.

a deset statí. V překladu však je jen jedna část a sedm statí (*Vize Evropy, Síla mrtvá a síly budoucnosti, Don Carlos a sir Watkin. Znovu příznaky „počátku konce“*). Část za duben obsahuje místo původních osmi částí jen polovinu, vynechány jsou statě *Ideály stojatého vegetativního života. Kulaci a hrobaři. Panští popoháněči Ruska, Pár poznámek k politickým otázkám, Zase jenom slůvko o spiritismu, Na obranu mrtvého*. Za měsíc červen chybějí statě *Východní otázka a Utopické pojetí dějin*. Za září jsou vynechány statě I–IV (I. *Piccola bestia*, II. *Slova, slova, slova* III. *Kalkulace a zas jen kalkulace* IV. *Chaláty a mýdlo*). Úplně je vynechán měsíc listopad, jenž původně tvoří novela *Plachá*.

Třetí díl, jenž uspořádal a přeložil Ignác Hošek, si opět zachovává původní členění. Je zajímavé, že novela *Sen směšného člověka* nebyla vynechána jako povídka *Bobek* nebo další novela *Plachá*, ale zůstala součástí třetího dílu. Poslední díl je rozdělen do čtyř částí⁴⁹. Statě společensko-politického charakteru, které byly vynechány z předchozích dvou dílů, vešly do části *Denník spisovatelův. Úvahy historicko-politické*. Pořadatelé tohoto dílu Ignác Hošek a Karel Velemínský umístili do vzpomínané části celkově osmnáct statí⁵⁰ se společenskopolitickou tematikou, mezi jinými i nejnámější stať kritizující katolictví s názvem *Tři ideje*.

Druhý český překlad *Deníku spisovatele* vznikl po první světové válce ve 20. letech 20. století; jako součást Dostojevského spisů jej vydali Kvasnička a Hampl (obr. 11) a do českého jazyka přeložili J. Pelíšek a V. Koenig. Druhý překlad Dostojevského *Deníku* nese název *Deník spisovatelův* a skládá se ze šesti dílů⁵¹, z nichž rok 1873 je zahrnut do jednoho dílu a poslední fáze vydávání *Deníku* (rok 1880 a 1881) rovněž do jednoho dílu. Roky 1876 a 1877 jsou rozděleny vždy do čtyř dílů. Konstatujeme, že vynechány byly statě, v nichž Dostojevskij prosazoval své monarchistické názory, které byly ve 20. letech 20. století nežádoucí. Druhé vydání *Deníku spisovatele* bylo propagováno na stránkách periodika *Kmen* (obr. 7). V periodikách *Křesťanská revue* a *Národní listy* (obr. 8 a 9) je přítomna informace o vydání Dostojevského sebraných spisů a současně také o *Deníku spisovatele*.

49 I. *Denník spisovatelův z r. 1877*, II. *Denník spisovatelův z r. 1880*, III. *Denník spisovatelův za rok 1881*, IV. *Denník spisovatelův. Úvahy historicko-politické*.

50 I. *Sny o Evropě*, II. *Síla mrtvá a síly se probouzející*, III. *Don Carlos a sir Watkin. Opět příznaky „začátku konce“*, IV. *Slovo o politických otázkách*, V. *Východní otázka*, VI. *Utopický názor na dějiny*, VII. *Piccola bestia*, VIII. *Slova, slova, slova!* IX. *Kombinace a kombinace*, X. *Haleny a mýdlo*, XI. *Nová fáze Východní otázky*, XII. *Čerňajev*, XIII. *Tři ideje*, XIV. *Štunda*, XV. *Ruský lid má zdravý názor na Východní otázku se svého hledíště*, XVI. *O Cařihradě*, XVII. *Čím je nám Asie?* XVIII. *Dostavění budovy*.

51 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův za rok 1873*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1927. 228 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův za rok 1876*. Díl 1. Praha: Kvasnička a Hampl, 1927. 317 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův za rok 1876*. Díl 2. Praha: Kvasnička a Hampl, 1927. 289 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův za rok 1877*. Díl 1. Praha: Kvasnička a Hampl, 1927. 278 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův za rok 1877*. Díl 2. Praha: Kvasnička a Hampl, 1927. 303 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův za rok 1880–1881*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1927. 142 s.

Potřetí se Dostojevského *Deník spisovatele* v českém prostředí objevuje až v 70. letech 20. století. Vyšel ve dvou dílech ve vydavatelství Odeon (obr. 12), v překladu L. Zadražila, E. Frynty a J. Tafla.⁵² První díl obsáhl první fázi vydávání *Deníku spisovatele* (rok 1873), z druhé fáze vydávání díla reflektuje leden až prosinec roku 1876. Další díl obsahuje dokončení druhé fáze (leden až prosinec 1877) a navazuje vydáváním *Deníku spisovatele* ve třetí fázi (1880, 1881). Jedná se o zatím jediný úplný překlad Dostojevského *Deníku spisovatele* do českého jazyka.

Zajímavostí je, že Dostojevského *Deník* překládal také František Kautman, dokonce dříve, než vznikl překlad Ladislava Zadražila, ale jeho překlad v období normalizace nemohl být publikován. Z Kautmanova překladu bylo publikováno pouze několik částí *Deníku spisovatele* z roku 1873 v časopisu *Světová literatura*, avšak pod jménem Tereza Silbernágllová.⁵³

Poslední vydání Dostojevského *Deníku spisovatele* v českém prostředí pochází z roku 1996, jde však o opětovné, aktualizované vydání překladu Václava Koeniga, které vyšlo ve vydavatelství Votobia (obr. 13).⁵⁴ Vydání překladu Václava Koeniga nese název *Deník spisovatelův*, čímž respektuje původní překlad názvu publikace vydané v roce 1927 ve vydavatelství Kvasnička a Hampl. Nové vydání obsahuje ediční poznámku, jejíž autorem je Petr Pistorius. Detailně v ní uvádí, v jakých místech byl překlad Václava Koeniga aktualizován.⁵⁵ Dodejme, že žádná část originálního vydání nebyla vynechána nebo zkrácena.

Ve zkoumaných překladech na první pohled pozorujeme měnící se název: *Deník spisovatelův* ve vydání Jana Laichtra z let 1910–1912 a rovněž Kvasničky a Hampla z roku 1927 (*Deník spisovatelův*), v pozdějším překladu (1977) se objevuje název *Deník spisovatele*. Vidíme posun z hlediska morfologie názvu, jenž odpovídá ruskému originálu *Дневник писателя*. V obou případech, *Denník spisovatelův*/*Deník spisovatelův* i *Deník spisovatele*, se jedná o tzv. postponovaný atribut, dochází však ke změně postponované formy *spisovatelův* na současnou podobu *spisovatele*. Na prvním místě se nachází slovo *denník/deník*, přičemž se podle nás může jednat o zdůraznění žánru.

V sekundární literatuře spojené s Dostojevského tvorbou se setkáváme také s názvem *Spisovatelův deník*, který neodpovídá ekvivalentům použitým v překladech,

52 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatele I*. Praha: Odeon, 1977. 665 s.; DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatele II*. Praha: Odeon, 1977. 618 s.

53 V období 60. a 70. let 20. století byla Tereza Silbernágllová (1909–2006) uznávanou překladatelkou z ruské literatury, proto mohla překlad Františka Kautmana zaštitit svým jménem. Srov. KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 230.

54 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův za rok 1880–1881*. Olomouc: Votobia, 1996. 249 s. ISBN 80-85619-20-2.

55 Ve vydání *Deníku spisovatele* z roku 1996 byly provedeny tyto úpravy: psaní názvů literárních děl, vlastních jmen, psaní interpunkce a předložek podle dnešní normy. Slova poněkud archaizovaná nebo nevhodná byla nahrazena současnější lexikou. Srov. PISTORIUS, P.: *Ediční poznámka*. In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Deník spisovatelův*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 249–250.

protože na prvním místě stojí atribut *spisovatelův*. Výraz *Spisovatelův* v názvu *Spisovatelův deník* představuje tzv. antepoňovaný atribut, což nás přivádí k názoru, že je zejména toto slovo zdůrazněno, čímž je podle nás zdůrazněn také autor deníku a žánrový typ. Jak uvidíme dále, tuto tendenci pozorujeme v označení *Deníku spisovatele*, které se objevuje v kritické literatuře slovenské provenience. Jako ideální varianta překladu se na základě uvedených souvislostí jeví znění *Spisovatelův deník* s důrazem na autora deníkových zápisků.

8.2.2 Výbory z *Deníku spisovatele*

Kromě pokusů o ucelená vydání Dostojevského *Deníku spisovatele* vznikaly na základě spisovatelova *Deníku* v českém prostředí různé tematické výbory se zaměřením na určitou skupinu čtenářů (děti), dále najdeme výbory na základě žánru (politické statě, eseje, kritické statě, povídky, črty). Objevují se také výbory, v nichž z *Deníku spisovatele* pochází jen část textů, zbytek je doplněn v intencích tématu nebo žánru z jiných Dostojevského děl.

Již v roce 1907 byl pražským vydavatelem Janem Laichtrem publikován výbor z povídek a črt s názvem *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužík Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci*⁵⁶ (název výboru i jeho dílčích částí uvádíme v původním českém znění). Výbor přeložila a krátký medailonek na závěr napsala Bronislava Herbenová (1861–1942), která proslula nejen jako překladatelka, ale i autorka knih pro děti; proto je výběr zaměřen tak, aby upoutal především dětského čtenáře. Sestává z pěti textů: povídek *Hošík u Ježíškova stromečku* a *Mužík Marej*, črty *Stoletá* a dvou úryvků z románu *Výrostek – V panském ústavě* a *Povídka o kupci*. Můžeme konstatovat, že v textech výboru dominuje orientace na těžkou materiální situaci dětí a jejich tragické osudy (*Hošík u Ježíškova stromečku*, *V panském ústavě*), také je tímto výběrem zdůrazněn vztah spisovatele k prostému ruskému lidu (*Mužík Marej*, *Stoletá*, *Povídka o kupci*).

Na konec výboru Herbenová umístila krátký medailonek o Dostojevském⁵⁷, v němž ve zjednodušené formě, přesto však uceleně, přiblížila dětem život a tvorbu spisovatele se zaměřením na osudy dětí.⁵⁸ Překladatelka zdůrazňuje Dostojevského vztah k dětem, který se projevuje v jeho tvorbě, dále poukazuje na tematiku dětství jako

56 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužík Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci*. Žeň z literatur. Svazek XIV. Praha: Jan Laichter, 1907. 64 s.

57 Srov. DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužík Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci*. Žeň z literatur. Svazek XIV. Praha: Jan Laichter, 1907, s. 61–64.

58 Například o nedokončeném románu *Nětočka Nězvanovová* Herbenová píše: „A za těchto počátků činnosti spisovatelské, právě, když psal překrásný román *Nětočka Nězvanovová*, stížen byl krutou ranou.“ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužík Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci*. Žeň z literatur. Svazek XIV. Praha: Jan Laichter, 1907, s. 61.

na jedno ze stěžejních témat *Deníku spisovatele*: „Dostojevskij miloval mládež a zejména děti. V některých pracích jeho, jako v románě *Nětočka Nězvánova* a povídce *Malý hrdina*, jsou přímo děti hlavními osobami. Tuto lásku k dětem viděti ostatně ve všech jeho spisech. Krásným dokladem jeho zájmu pro děti je právě číslo měsíčníku *Deník spisovatelův*, jež v r. 1876 Dostojevskij začal vydávati: dvě třetiny prvního čísla jednaly o dětech.“⁵⁹ Ke zmínce o Dostojevského pohřbu Herbenová dodává, že děti doprovázely spisovatele i na jeho poslední cestě.⁶⁰ O popularitě Dostojevského zpracování uvedeného tématu mezi čtenáři svědčí i další vydání souboru povídek.⁶¹

V roce 1920 byl publikován zajímavý výbor z Dostojevského spisů s dětskou tematikou, jenž se stal součástí osmého svazku edice *Žákovská knižnice*. Vzhledem k dominující dětské tematice nese výbor název *Dostojevskij dětem*⁶² (obr. 14), (název výboru i jeho dílčích částí uvádíme v původním českém znění); podle vydání A. V. Kruglova jej do českého jazyka přeložil Josef Kojecký. Výbor se skládá ze šesti úryvků z Dostojevského nejznámějších románů v českém prostředí (*Bratři Karamazovi*, *Netička Nezvánova*, *Chudí lidé*, *Výrostek*) a nezkrácené verze črty *Stoletá*. Je opět opatřen medailonkem ruského spisovatele, v němž je s ohledem na dětského čtenáře ve zjednodušené formě přiblížen život F. M. Dostojevského. V medailonku je proto zdůrazňován dětský aspekt⁶³, zejména vztah spisovatele k dětem. Vedle redakční práce v časopisech *Čas* a *Epocha* je zmíněno také vydávání *Deníku spisovatele*⁶⁴ a jeho spjatost s tematikou dětí: „Zůstáváje umělcem v románech, jevil se v *Deníku spisovatelově novinářem*, který bojoval za pravdu, snaže se na pravou cestu přivést bloudící, ochraňovati děti před nespravedlností a ujímati se ,ponižených a uražených‘.“⁶⁵ Medailonek

59 DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužík Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci*. Žeň z literatur. Svazek XIV. Praha: Jan Laichter, 1907, s. 63.

60 „K rakvi Dostojevského přicházely nesčetné deputace, mezi nimi byly také děti, které přišly položit věnec na rakev velikého spisovatele, jenž je tak miloval. V den pohřbu Dostojevského – tak slavného, jakého prý Rus ještě neviděla – zavřeny byly veškeré školy, a žáci i studenti doprovázeli Dostojevského v nepřehledných radách na jeho poslední cestě.“ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužík Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci*. Žeň z literatur. Svazek XIV. Praha: Jan Laichter, 1907, s. 64.

61 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Hošík u Ježíškova stromečku / Stoletá / Mužík Marej / V panském ústavě / Povídka o kupci*. Žeň z literatur. Svazek XIV. 2. vyd. Praha: Jan Laichter, 1911. 56 s.

62 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Dostojevskij dětem*. Brno: Ústřední spolek učitelů na Moravě a ve Slezsku, 1920. 63 s.

63 Čteme o Dostojevského dětství, jeho vztahu k rodičům, k literatuře nebo o jeho studijních letech: „Na neděle a svátky přijížděli hoši domů k rodičům, kdež při společném stole sdíleli si vespolek své dojmy. Po obědě se obyčejně posadily děti ke čtení. Často rodiče dětem čítali nahlas; Fedor Michajlovič nejraději čítal cestopisy a dějepisná díla.“ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Dostojevskij dětem*. Brno: Ústřední spolek učitelů na Moravě a ve Slezsku, 1920, s. 3.

64 „Dostojevskij psal romány, povídky, vydával a redigoval s bratrem Michaiilem časopisy (*Vremja* a *Epocha*) a před koncem života svého zahájil vydávání *Deníku spisovatelova*.“ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Dostojevskij dětem*. Brno: Ústřední spolek učitelů na Moravě a ve Slezsku, 1920, s. 5.

65 DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Dostojevskij dětem*. Brno: Ústřední spolek učitelů na Moravě a ve Slezsku, 1920, s. 5.

o Dostojevském ukončil jeho autor slovy „*Naslouchejte také Vy, české děti, jeho slovům: od Dostojevského jest čemu se naučiti.*“⁶⁶, čímž se projevuje didaktická funkce výboru.

Z *Deníku spisovatele* pochází jediné dílo tohoto výboru – črta *Stoletá*. Nabízí se otázka, proč se do výboru nedostaly další povídky (například *Chlapec u Ježíškova vánočního stromku* nebo *Mužik Marej*) nebo také statě z *Deníku* (například *Vánoční stromek v domě umělců. Děti přemýšlivé a děti s úlevami. „Dychtivá mladost“. Ujky. Neurvalí výrostkové. Ukvapený moskevský kapitán* aj.) dotýkající se tematiky dětí.

Další výbor, na němž se překladatelsky podílela také již zmiňovaná Bronislava Herbenová, bylo vydání 16. svazku Dostojevského sebraných spisů z let 1921–1922 s názvem *Hráč a jiné romány*⁶⁷ (obr. 15), (název výboru i jeho dílčích částí uvádíme v původním českém znění). Ve výboru se však kromě díla *Hráč* nachází povídky – *Ošklivá příhoda* a *Krokodíl*, novela *Cizí žena a muž pod postelí* a *Povídky z „Deníku spisovatelova“*. Výběr sestavil Vincenc Červinka. Z *Deníku spisovatele* byly vybrány povídky *Hošík u Ježíškova stromečku* a *Mužik Marej*, črta *Stoletá* a novela *Jemná*. Herbenová přeložila povídku *Krokodýl* a vybrané části z *Deníku spisovatele*. Kromě B. Herbenové na výběru spolupracovali V. Prach, který přeložil román *Hráč*, a H. Růžicková-Váňová, autorka překladu novely *Cizí žena a muž pod postelí*.

Jedině Bronislava Herbenová napsala k částem svazku, které převedla do češtiny, překladatelskou poznámku⁶⁸. Zdůvodňuje v ní výběr částí z *Deníku spisovatele*. Tematiku dětí reprezentují povídky *Hošík u Ježíškova stromečku* a *Mužik Marej*: „*Všeobecně známa jest Dostojevského hluboká láska k dětem. Prvé číslo Deníku spisovatelova z r. 1876 jednalo ze dvou třetin o dětech. V něm vyšla i povídka Hošík u Ježíškova stromečku, která stala se záhy majetkem všech vzdělaných národů.*“⁶⁹ Črta *Stoletá* ukazuje Dostojevského lásku k prostému lidu⁷⁰ a novela *Jemná* problém sebevraždy⁷¹.

66 DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Dostojevskij dětem*. Brno: Ústřední spolek učitelů na Moravě a ve Slezsku, 1920, s. 7.

67 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Spisy Fedora Michajloviče Dostojevského. Svazek 16. Hráč a jiné romány*. Praha: J. Otto, 1921–1922 (na přebalu je uveden rok vydání 1921, avšak na titulu najdeme rok 1922). 374 s.

68 Viz HERBENOVÁ, B.: *Poznámka překladatelčina u „Krokodila“*. In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Spisy Fedora Michajloviče Dostojevského. Svazek 16. Hráč a jiné romány*. Praha: J. Otto, 1921–1922, s. 260; HERBENOVÁ, B.: *Poznámka k výběru z „Deníku“*. In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Spisy Fedora Michajloviče Dostojevského. Svazek 16. Hráč a jiné romány*. Praha: J. Otto, 1921–1922, s. 326–328.

69 HERBENOVÁ, B.: *Poznámka k výběru z „Deníku“*. In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Spisy Fedora Michajloviče Dostojevského. Svazek 16. Hráč a jiné romány*. Praha: J. Otto, 1921–1922, s. 326.

70 „*Dokladem názoru Dostojevského na „lid boží“ je také črta Stoletá.*“ HERBENOVÁ, B.: *Poznámka k výběru z „Deníku“*. In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Spisy Fedora Michajloviče Dostojevského. Svazek 16. Hráč a jiné romány*. Praha: J. Otto, 1921–1922, s. 326.

71 „*Dostojevskij jak známo, ve své tvorbě obracel hlubokou pozornost k vraždě a sebevraždě.*“ HERBENOVÁ, B.: *Poznámka k výběru z „Deníku“*. In: DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Spisy Fedora Michajloviče Dostojevského. Svazek 16. Hráč a jiné romány*. Praha: J. Otto, 1921–1922, s. 326.

V roce 1968 byl publikován zajímavý výběr z Dostojevského povídek a novel s názvem *Fantastické povídky*⁷² (obr. 16), jenž doplňují ilustrace slovenského akademického malíře Albína Brunovského⁷³. Výběr uspořádal podle ruského originálu sebraných spisů⁷⁴ z roku 1956 mimo jiné autor pozdějšího překladu *Deníku spisovatele* z roku 1977 Ladislav Zadražil. Výběr obsahuje novely *Dvojník*, *Bytná*, povídky *Pan Procharčín*, *Krokodýl* a dvě díla z *Deníku spisovatele* – povídku *Bobek* a novelu *Sen směšného člověka*, které byly do výběru Dostojevského povídek zařazeny poprvé.⁷⁵ Díla do českého jazyka přeložili tři překladatelé, jmenovitě Ruda Havránková, Ervína Moisejenková a Jaroslav Tafel. Ve srovnání se staršími výběry, v nichž dominuje téma dětí a dětství, se v tomto případě jedná o první výběr, jenž byl uspořádán na základě žánru. Slova Ladislava Zadražila z doslovu k publikaci⁷⁶ akcentují světovost fantastické tvorby F. M. Dostojevského, která mohla tímto vystoupit ze stínu Dostojevského románů.

Nejnovější a zároveň nejucelenější výběr je *Dvojník. Kniha povídek F. M. Dostojevského*⁷⁷ (obr. 17), jenž sestává celkově z patnácti děl. Z *Deníku spisovatele* se v tomto výběru objevuje pět děl, novely *Něžná*, *Sen směšného člověka* a povídky *Bla bla bla* (povídka *Bobek*), *Chlapec u Kristova Vánočního stromu* a *Mužik Marej*. Poslední výběr Dostojevského povídek i z *Deníku spisovatele* vyšel v překladu Aleny Morávkové.

8.2.3 *Deník spisovatele* a jeho slovenská podoba

Ve slovenském jazyce úplný překlad Dostojevského *Deníku spisovatele* bohužel neexistuje, najdeme jen tři tematické výběry. První výběr s názvem *Objav srdca* vyšel v překladu Marty Baránkové v roce 1996 (2. vyd. 2019). V letech 2009 a 2010 (2. vyd. 2016) byly publikovány další dva výběry z *Deníku*, jejichž texty přeložili a uspořádali slovenští rusisté Valerij Kupka a Ivana Kupková. Proč k tomuto jevu došlo? V první polovině 19. století se v českém a slovenském prostředí rusky nebo polsky psaná beletrie četla v originále, první překlady do českého jazyka proto

72 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Fantastické povídky*. Praha: Lidové nakladatelství, 1968, 312 s.

73 Albín Brunovský (1935–1997) byl významným slovenským akademickým malířem, grafikem a ilustrátorem zejména literatury pro děti.

74 ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М.: *Собрание сочинений в 10 томах*. Антикварное издание 1956–1958.

75 Za zmínku stojí výběr Dostojevského povídek z roku 1959, v němž však díla z *Deníku spisovatele*, například *Bobek*, *Sen směšného člověka* a další, chybí. Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Dvojník a jiné prózy*. Praha: SNKLHU, 1959. 547 s.

76 „*Fantastická tvorba Fjodora Michajloviče Dostojevského má své pevné místo ve světové literatuře.*“ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Fantastické povídky*. Praha: Lidové nakladatelství, 1968, s. 306.

77 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Dvojník. Kniha povídek F. M. Dostojevského*. Praha: Rybka Publishers, 2013. 568 s. ISBN 978-80-87067-15-4.

vznikaly později, přibližně od 60. let 19. století⁷⁸. Překlady do slovenského jazyka se objevují až ke konci 19. století, protože české překlady ruských děl byly srozumitelné a dostupné i pro slovenského čtenáře, čímž potřeba překladu do slovenského jazyka delší dobu nevznikala.

Jak uvádí Michal Antoš v monografii *Dostojevskij na Slovensku* (2009), prvním Dostojevského uměleckým dílem přeloženým do slovenského jazyka byla povídka *Malý hrdina*, jejíž výběr Antoš zdůvodňuje takto: „*Nazdávame sa, že práve detská problematika, ktorá je bohato zastúpená v jeho tvorbe, harmonická vyváženosť postáv a jednotlivých zložiek textu nepochybne najviac oslovili slovenskú čitateľskú verejnú.*“⁷⁹ Osudy dětí a problematika dětství oslovily slovenské čtenáře do takové míry, že do roku 1918 vznikaly další překlady Dostojevského povídek a črt s tematikou dětství pocházejících z *Deníku spisovatele*, například *Vianočný stromček u Ježiška* (1897), *Vianočný stromček a svadba* (1901), *Chlapček u Krista pri vianočnom stromčeku* (1909, 1917).⁸⁰ Črty a povídky z *Deníku spisovatele* se tak prostřednictvím překladů stávaly známějšími než *Deník* samotný.

První slovenský výbor z *Deníku spisovatele* s názvem *Objav srdca*⁸¹ (název výboru i jeho dílčích částí uvádíme v původním slovenském znění) (obr. 18) byl publikován v roce 1996. Obsáhl nejen malou a střední epiku z *Deníku spisovatele*, ale také úryvky z Dostojevského statí a dopisů. Dominujícím tématem výboru, jenž sestavila a přeložila Marta Baránková, je téma dětí a dětství. Svůj záměr soustředit se na toto téma zdůvodňuje v úvodním slovu: „*Keď som v tridsiatich zväzkoch jeho spisov [...] hľadala práve to pre dnešného čitateľa aktuálne, príťažlivé, potrebné – a ešte nepublikované v slovenčine –, tak som v jeho poviedkach, listoch, denníkoch, „chytla stopu“. Našla som niečo, čo Dostojevského bytostne zaujalo. Deti. Dnes najohrozenejší druh na zemi.*“⁸² Výbor otvírají povídky *Chlapček u Krista na Vianoce* a *Vianočný stromček a svadba*, dále následují povídky *Roľník Marej* a *Malý hrdina* a novela *Sen smiešneho človeka*. Výbor uzavírají úryvky z Dostojevského publicistických statí *Na margo Kronenbergovcov* a *Pre nič za nič* z *Deníku spisovatele* za rok 1876. Jak můžeme vidět, Marta Baránková do výboru zařadila i dvě povídky (*Vianočný stromček a svadba* a *Malý hrdina*), které z *Deníku spisovatele* sice nepocházejí, souvisejí však s tematickým zaměřením výboru.

78 Připomeňme, že prvním dílem F. M. Dostojevského přeloženým do češtiny byla v roce 1862 povídka *Polzunkov*.

79 ANTOŠ, M.: *Dostojevskij na Slovensku. (F. M. Dostojevskij v zrkadle slovenskej publicistiky)*. Nitra: Garmond, 2009, s. 29.

80 Srov. ANTOŠ, M.: *Dostojevskij na Slovensku. (F. M. Dostojevskij v zrkadle slovenskej publicistiky)*. Nitra: Garmond, 2009, s. 30.

81 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Objav srdca. Poviedky, denníky, listy žene*. Bratislava: Vydavateľstvo Nové mesto, 1996. 111 s. ISBN 978-80-85487-48-9.

82 DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Objav srdca. Poviedky, denníky, listy žene*. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Nové mesto, 2019, s. 5–6.

Téma dětí je podáno z různých aspektů: společenskokritická tematika zaznívá v povídkách *Chlapec u Krista na Vianoce* a *Vianočný stromček a svadba*, vzpomínku z dětství ukrývá povídka *Mužik Marej*, problematiku sebevraždy mladých lidí přináší úryvek z *Deníku spisovatele* s názvem *Pre nič za nič* a ve výběru z korespondence pozorujeme spisovatele jako milujícího otce a manžela. Společným jmenovatelem vybraných částí z *Deníku spisovatele* je jejich nadčasovost a aktuálnost i pro dnešního čtenáře. Druhé vydání⁸³ výboru *Objav srdca* bylo publikováno v roce 2019.

Další výbor z Dostojevského *Deníku spisovatele* s názvem *Z denníka spisovateľa a Krokodíl*⁸⁴ (název výboru i jeho dílčích částí uvádíme v původním slovenském znění), (obr. 19) byl publikován ve vydavatelství Európa v roce 2008. Součástí vydání se stala také čtenářsky atraktivní fantastická povídka *Krokodíl* (slov. *Krokodíl*), která se v Dostojevského *Deníku spisovatele* nenachází. Její připojení k výboru zdůvodňuje autor výběru, literární vědec a překladatel Valerij Kupka slovy: „*Poviedka Krokodíl nie je súčasťou Denníka spisovateľa. Vyšla v roku 1865 a bola inšpirovaná groteskným Gogolovým Nosom. Poviedka predstavuje Dostojevského ako majstra irónie a literárnej karikatúry. Tieto literárnou kritikou menej všímané črty Dostojevského poetiky nájdeme v jeho neskorších veľkých románoch (napr. Zločin a trest, Idiot, Diablom posadnutí), a najmä v Denníku spisovateľa.*“⁸⁵ Ve výboru dominuje tematika dětství, jež měla u slovenských čtenářů úspěch, najdeme například črtu *Chlapec s rúčkou* (čes. *Chlapec s nastavenou dlaní*), povídku *Chlapec u Krista na Vianoce* (čes. *Chlapec u Ježíškova vánočního stromku*).

O dva roky později vychází další výbor s názvem *Rusko a Európa. Z Denníku spisovateľa*⁸⁶ (název výboru i jeho dílčích částí uvádíme v původním slovenském znění), (obr. 19), jež sestává z dvaceti šesti statí pojednávajících o složitých vztazích mezi Ruskem a západní Evropou z pohledu F. M. Dostojevského. Tematický výbor opět sestavil literární vědec a překladatel Valerij Kupka. Jedná se o statě, které do *Deníku spisovatele* vešly ve druhé fázi jeho vydávání (v letech 1876–1877) a jejichž společným jmenovatelem je Dostojevského kritický postoj k západní Evropě (*Sny o Európe, Sila mŕtva a sily zajtrašie, My sme pre Európu iba prašivci*), ke katolicismu a protestantismu (*Tri idey*) a válce, asimilace Rusů v zahraničí (*Niečo o petrohradskom baden-badenstve*) a další: „*Výber predstavuje Dostojevského ako komentátora aktuálnych a pálčivých problémov doby, ako učiteľa, kazateľa, proroka, ako ironického a niekedy až sarkastického sudcu prostredníctvom jeho kontroverzných úvah*

83 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Objav srdca. Poviedky, denníky, listy žene*. 2. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Nové mesto, 2019. 172 s. ISBN 978-80-8962-42-2.

84 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Z Denníka spisovateľa a Krokodíl*. Bratislava: Európa, 2008. 104 s. ISBN 978-80-89111-43-5.

85 Citovaný text Valerije Kupky pochází z přebalu publikace *Z denníka spisovateľa a Krokodíl*. Bratislava: Európa, 2008.

86 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Rusko a Európa. Z Denníka spisovateľa*. Bratislava: Európa, 2010. 144 s. ISBN 978-80-89111-66-4.

o náboženstve, katolicizme, morálke, politike, vojne, ale najmä o mesianistickom poslaní ruského národa.“⁸⁷ Nutno zdůraznit slova Valerije Kupky, že tento tematický výbor umožňuje čtenáři poznat i „odvrácenou“ stránku Dostojevského, tedy i jeho kontroverzní názory, jako například monarchistické, za které byl kritizován i v Rusku, nebo zdůrazňování dějinného poslání Ruska (*Vojna. Sme zo všetkých najsilnejší*), což bylo Západem odsouzeno. O úspěchu výboru ze statí zaměřeného na společensko-politická témata svědčí i druhé vydání z roku 2016 (obr. 20).⁸⁸

8.3 *Deník spisovatele* v kritické literatuře

Čeští a slovenští literární vědci se seznamovali s Dostojevským přibližně od druhé poloviny 19. století prostřednictvím přímého kontaktu (korespondence, cesty do Ruska) i překladů spisovatelovy tvorby do českého jazyka, které vznikaly od roku 1862. Vědecký zájem o tvorbu F. M. Dostojevského vzbudily překlady monografií zahraničních vědců a první překlady Dostojevského tvorby do českého jazyka.

Ve dvou částech subkapitoly je popsán ohlas na *Deník spisovatele* v českém a slovenském prostředí. Analyzovány jsou stěžejní monografie, soubory studií i dílčí studie českých a slovenských literárních vědců, které v recepci *Deníku spisovatele* sehrály klíčovou roli.

8.3.1 Kritické ohlasy v českém prostředí

V českém prostředí byl *Deník spisovatele* reflektován v literárněvědných pracích T. G. Masaryka (trilogie, pův. dílogie *Rusko a Evropa*), Radegasta Parolka (monografie *F. M. Dostojevskij*), Františka Kautmana (monografie *Boje o Dostojevského, F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*), Radka Pytlíka (monografie *F. M. Dostojevskij. Život a dílo*) a Iva Pospíšila (studie *Žánr a osobnost. Deník spisovatele F. M. Dostojevského a Štěpěje J. Demla*). Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) uplatnil v interpretaci tvorby F. M. Dostojevského dvě hlediska – sociologické a politické. Ve spisu *Rusko a Evropa* se Masaryk pokusil vytvořit obraz Ruska na základě tvorby F. M. Dostojevského, protože nejlépe poznat Rusko bylo podle něj možné z Dostojevského tvorby.⁸⁹ Vychází především z *Deníku spisovatele*, jenž svým charakte-

87 Fragment textu, jehož autorem je literární vědec Valerij Kupka, se nachází na přebalu publikace *Rusko a Evropa. Z Denníka spisovatele*. Bratislava: Európa, 2010.

88 Viz DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Rusko a Evropa. Z Denníka spisovatele*. 2. vyd. Bratislava: Európa, 2016. 144 s. ISBN 978-80-89666-30-0.

89 V *Předmluvě* třetího dílu spisu *Rusko a Evropa* Masaryk píše: „Dostojevskij je největším sociálním filozofem, z něho můžeme poznat Rusko nejlépe.“ MASARYK, T. G.: *Rusko a Evropa III*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 9.

rem představoval konglomerát aktuálních témat 70. let 19. století, zejména proto Masarykovi posloužil jako platforma pro formulaci jeho názorů. *Deníku spisovatele* Masaryk přiznává místo, které mu v kontextu Dostojevského tvorby právem náleží: „Z něho však můžeme poznat přímo bez uměleckých přídavků, jaké problémy Dostojevského zajímají a jaké má názory. Deník je zcela osobitým žurnalistickým komentářem k románům.“⁹⁰

Masarykovo hodnocení Dostojevského ve třetím dílu jeho trilogie *Rusko a Evropa* je negativní, avšak ne vždy tomu tak bylo. Masarykův postoj k Dostojevskému se měnil na základě negativního hodnocení Dostojevského, které vychází z Masarykovy deziluze z politických a společenských změn v tehdejšímu Rusku v roce 1905 a 1917.⁹¹ Co však Masaryk nezpochybňoval, byla velikost Dostojevského talentu a jeho působení na evropské literatury. Připomeňme, že Masarykovým postojem k Rusku a k Dostojevskému se teoreticky zabýval František Kautman, jenž společně s Vratislavem Doubkem, který v publikaci zpracoval bibliografii a poznámkový aparát, edičně připravil třetí díl Masarykova spisu *Rusko a Evropa*.⁹² O složité problematice vztahu Masaryka k Dostojevskému navíc Kautman přednesl referát na sympoziu ve Wannsee⁹³ a na přednášce, kterou organizačně připravil Klub Dostojevského v Bratislavě.⁹⁴

V 60. letech minulého století docházelo v českém prostředí k postupnému uvolňování jednostranného kritického postoje vůči tvorbě Dostojevského. V roce 1963 vzniká monografie s názvem *F. M. Dostojevskij*, jejímž autorem byl v dané době známý literární vědec Radegast Parolek (1920–2019). Okolnosti vzniku této práce jsou s odstupem a nadhledem popsány ve vzpomínkovém díle z roku 2013 *Kruté i krásné 20. století*.⁹⁵ Nutno zmínit, že monografie *F. M. Dostojevskij* Radegasta Parolka vznikala pod značným vlivem stejnojmenné monografie ruské provenience, jejímž autorem byl proslulý sovětský literární vědec Vladimir Jermilov.⁹⁶

90 MASARYK, T. G.: *Rusko a Evropa III*. Ústav T. G. Masaryka: Praha, 1996, s. 10.

91 „Právě zde se ukázalo, jak je problematika obou osobností složitá, jak ji nelze redukovat na jakoukoliv jednoznačnou formuli, jak poměr Masaryka k Dostojevskému ovlivňují komponenty nejen politické, ale především filozofické a náboženské.“ KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 234.

92 Viz MASARYK, T. G.: *Rusko a Evropa III*. Ústav T. G. Masaryka: Praha, 1996. 456 s. ISBN 80-901971-7-5.

93 Znamé lázeňské místo nedaleko Berlína u jezera Wannsee se smutně proslavilo tím, že dne 20. ledna 1942 bylo na konferenci ve zdejším zámečku přijato konečné řešení židovské otázky. Právě zde se v minulosti rozhodovalo o osudech židovského i slovanského obyvatelstva, konání sympoza na tomto místě mělo patrně symbolický význam.

94 Srov. KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 234.

95 Srov. PAROLEK, R.: *Kruté i krásné 20. století*. Praha: Academia, 2013, s. 259.

96 Monografie vyšla v českém i slovenském překladu. Autorem českého překladu byl Otakar Mohyla, do slovenského jazyka monografii přeložil Pavel Ličko. Viz JERMILOV, V. V.: *F. M. Dostojevskij*. Praha:

Tvůrčí metodu F. M. Dostojevského Parolek nazývá tzv. usvědčujícím realismem, nebo na jiném místě tzv. humanistickým realismem. Na druhou stranu pojmenovává i tzv. mrtvé stránky Dostojevského díla, jimiž podle kritika byly myšlenky o ruském pravoslaví, o nemožnosti revolučního násilí nebo poetizace utrpení.⁹⁷ *Deník spisovatele* Parolek řadí do třetího období Dostojevského tvorby, nazývá je ho třetím a rozhodujícím.⁹⁸ Jeho počátek datuje zrušením nevolnictví, tedy rokem 1861 a koncem autorovou smrtí v roce 1881. Na stránkách své monografie věnoval *Deníku spisovatele* jen několik krátkých poznámek demonstrujících, jak jsme uvedli, tzv. mrtvé stránky Dostojevského tvorby: „V *Deníku spisovatele* oslavuje ruské samoděržaví a pravoslaví jako lidové principy, protože prý – na rozdíl od západní Evropy – došlo v Rusku k osvobození nevolníků bez krvavé revoluce, v křesťanském duchu a pod vedením panovníkovým. [...] V *Deníku spisovatele* připouští dokonce možnost jakéhosi pravoslavného socialismu na tomto základě.“⁹⁹

V souvislosti s *Deníkem spisovatele* je patrné použití pojmu dostojevština, avšak v jiném významu, než tento pojem předtím použili M. Gorkij a V. V. Jermilov. Na nesprávnou interpretaci poukazuje také František Kautman.¹⁰⁰ Parolek dostojevštinu pojímá jako specifický ráz neboli atmosféru Dostojevského tvorby. Prvky dostojevštiny nachází i v dobově nadhodnoceném díle *Chudí lidé*. Tyto prvky se v dílech *Bytná* a *Dvojník* začínají projevat více, v průměře vystupují v dílech *Běsi*, *Zápisky z podzemí* a *Deník spisovatele*. V části *Mravní a estetický ideál Dostojevského* Parolek konstatuje, že „[...] dostojevština zvítězila jen v některých jeho dílech, především v *Zápiscích v podzemí*, *Běsích* a *Deníku spisovatelově* [...]“¹⁰¹. Parolek se o *Deníku spisovatele* zmiňuje ještě jednou, v souvislosti s V. G. Bělinským, k jehož osobnosti se Dostojevskij na stránkách *Deníku* vrací: „Dostojevskij postupně ukázal svou skutečnou tvář blouznivce a mystika. S Bělinským se ovšem shodnout nemohl, protože, jak vzpomíná ve svém *Deníku spisovatelově*, velký kritik mu ‚bral Krista‘ a snažil se ho přivést na cestu ateismu a socialismu.“¹⁰²

O monografii Radegasta Parolka se kriticky vyslovil František Kautman (1927–2016)¹⁰³ v publikaci *Boje o Dostojevského* (1966), jež nám v rámci podrobné

Československý spisovatel, 1957, 283 s.; JERMILOV, V. V.: *F. M. Dostojevskij*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1958. 274 s.

97 PAROLEK, R.: *F. M. Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, s. 14.

98 „Po osudném roce 1861, tragickém pro celé Rusko, nastává třetí a rozhodující období autorovy tvorby, které trvá až do jeho smrti roku 1881.“ PAROLEK, R.: *F. M. Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, s. 46.

99 PAROLEK, R.: *F. M. Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, s. 46–48.

100 „Dostojevština u Parolka je však jakési záhadné fluidum, které prosakuje všechna díla Dostojevského a s nímž se Dostojevskij ve všech svých dílech utkává – buď úspěšněji, nebo méně úspěšně nebo docela neúspěšně.“ KAUTMAN, F.: *Boje o Dostojevského*. Praha: Svět sovětů, 1966, s. 118.

101 PAROLEK, R.: *F. M. Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, s. 67.

102 PAROLEK, R.: *F. M. Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, s. 29.

103 František Kautman je v českém prostředí považován za koryfeje dostojevskologie. F. M. Dostojev-

recepce tvorby F. M. Dostojevského v českém prostředí v letech 1847–1962 rovněž podává informace dotýkající se recepce Dostojevského *Deníku spisovatele*. V souvislosti se zkoumaným dílem Kautman uvádí překlady *Deníku* i beletrie z *Deníku spisovatele*, ovšem do roku 1962. Dostojevského *Deníku spisovatele* se František Kautman dotýká také ve své stěžejní monografii *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka* (1992)¹⁰⁴. Osud této publikace byl však složitý. Původně měla být vydána v roce 1971, ale v důsledku normalizačních zásahů se oficiální publikační záměr autora mohl uskutečnit až s odstupem dvaceti let.¹⁰⁵

Kautman v monografii sleduje dvě tematické roviny – sociální a existenciální, jejichž antinomičnost, resp. polarita umožňuje interpretaci klíčových motivů napříč tvorbou F. M. Dostojevského.¹⁰⁶ *Deníkem spisovatele* se Kautman zabývá okrajově, ve svých interpretacích se zaměřuje na beletrii – povídky a novely z *Deníku spisovatele*, přičemž uvádí souvislosti s konkrétním motivem. Například povídku *Bobek* zmiňuje v souvislosti s motivem páchnoucí mrtvoly, se kterým se dále setkáváme v románu *Bratři Karamazovovi*, ale ve významu poněkud jiném.¹⁰⁷ Motiv trpících dětí, úzce související s motivem tzv. lásky-soucitu v novele *Sen směšného člověka*, je v tvorbě Dostojevského přítomen od *Chudých lidí* až po *Bratry Karamazovovy*.¹⁰⁸ V novele *Něžná* graduje motiv líbání nohou, který se předtím rozvíjel v románech *Ponížení a uražení*, *Hráč*, *Zločin a trest* a dále přechází do románu *Bratři Karamazovovi*.¹⁰⁹

I když v interpretacích Františka Kautmana větší prostor, jak lze vidět, zaujímá beletrie z *Deníku spisovatele*, najdeme také místa, kde dílo vnímá jako celek. Poukazuje například na spjatost *Deníku spisovatele* s prostředím Petěrburgu 70. let

---

skému věnoval publikace *Boje o Dostojevského, Šalda a Dostojevskij*, monografii *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka* a další.

104 Viz KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. Praha: Rozmluvy, 1992. 263 s. ISBN 80-85336-19-7; KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004. 256 s. ISBN 80-200-1273-7. V práci citujeme podle 2. vydání.

105 Posudky na publikaci tehdy psali Kautmanův přítel Ladislav Jehlička a básník Josef Kostohryz. Na podnět Jehličky, kterému se v názvu publikace nelíbily dvě cizí slova, se autorem původně zamýšlený název *Dostojevskij jako konstanta a problém* změnil na později publikovanou verzi *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. Bohužel ani kontakty autora ve vydavatelství nezaručily oficiální vydání monografie v roce 1971. Publikace se o pět let později stala prvním samizdatovým titulem Františka Kautmana, na základě doporučení Jiřího Kollára a Jiřího Lederera ji v edici Kvant vydal Jan Vladislav, čímž si publikace našla alespoň část svých čtenářů. Srov. KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 231–232.

106 František Kautman formuluje záměr svojí monografie následovně: „Na ‚dvojnickém‘ principu je vybudována i naše interpretace Dostojevského – polárními vztahy vymezujeme i témata problémových kapitol.“ KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 145.

107 Srov. KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 22.

108 Srov. KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 126.

109 Srov. KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 64.

19. století, také na propojenost *Deníku* s Dostojevského další tvorbou, například esejistickým dílem *Petrohradské sny ve verších a v próze*,¹¹⁰ především však v souvislosti s problematikou týrání žen i dětí: „*Dětská tematika vyplňuje desítky stránek Dostojevského Deníku spisovatele. Zvláštní pozornost soustřeďuje Dostojevskij na situaci dětí ze sociálně slabých vrstev, na dětskou zločinnost, na nelidské zacházení rodičů s dětmi (procesy s manželi Džunkovskými a s Kronenbergem)*.“¹¹¹

V roce 2008 se prakticky bez zásadního povšimnutí objevuje monografie Radka Pytlíka (1928–2022) *F. M. Dostojevskij. Život a dílo*.¹¹² Ohlasy na ni v podobě odborných recenzí (Kautman¹¹³, Pospíšil¹¹⁴ aj.) vznikly s tříletým zpožděním, dokonce i beseda s autorem se uskutečnila až s odstupem tří let od vydání publikace. Zajímavostí je, že samotná myšlenka publikovat monografii o Dostojevském vznikla v mysli Radka Pytlíka – bohemisty zabývajícího se tvorbou J. Haška a F. Kafky – mnohem dříve, téměř před třiceti lety, avšak podle autorova vyjádření nebyl správný čas ji realizovat.¹¹⁵

Monografie *F. M. Dostojevskij. Život a dílo* představuje publikaci přehledovou, zaměřenou na osobnost F. M. Dostojevského a její propojenost s tvorbou spisovatele. Odborná veřejnost vyzdvihla především její čtivost, propojenost života a literatury, ukotvenost v českém prostředí (M. Bubeníková), autorovu empatii (R. Hříbková), ale co nás zajímá nejvíce, podnětnost k návratu k *Deníku spisovatele* (K. Chlupáčová).¹¹⁶

Na druhou stranu nutno říci, že Pytlíkova monografie sice nový pohled na *Deník spisovatele* nepřináší, vhodně a čtenářsky poutavě však rekapituluje předchozí zjištění v podobě tematických a biografických souvislostí. Publikace tak získává populárně naučný charakter, čímž se otevírá širšímu publiku. Pytlíkovo přiblížení Dostojevského čtenářskému publiku Ivo Pospíšil nazývá „*Dostojevskij pro čtenáře*“.¹¹⁷

110 Srov. KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 49.

111 KAUTMAN, F.: *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 131.

112 Viz PYTLÍK, R.: *F. M. Dostojevskij. Život a dílo*. Praha: Emporium, 2008. 204 s. ISBN 978-80-86346-13-7.

113 KAUTMAN, F.: *Poznámka na okraj monografie Radka Pytlíka „F. M. Dostojevskij – život a dílo“ (Praha 2008)*. In: *Opera Slavica*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 57.

114 POSPÍŠIL, I.: *Pokus o personalistické přečtení Dostojevského*. In: *Slavica litteraria*. 2011, roč. 14, č. 2, s. 159–162.

115 „*První náčrt knihy o Dostojevském byl hotový před třiceti lety. Období bezprostředně po listopadu 1989 (doba přitíží) však nebylo příznivě nakloněno vydávání ruských autorů a interpretací jejich tvorby. K myšlence na vydání knihy o Dostojevském bylo možné se vrátit na přelomu tisíciletí, kdy také nastal klid na přečtení románu Bratři Karamazovi*.“ Slova Radka Pytlíka z besedy uspořádané Společností Dostojevského, Slovenskou knihovnou a Katedrou rusistiky a lingvodidaktiky Univerzity Karlovy. Srov. BUBENÍKOVÁ, M.: *S Radko Pytlíkem o Fjodoru M. Dostojevském*. In: *Opera Slavica*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 46.

116 Srov. BUBENÍKOVÁ, M.: *S Radko Pytlíkem o Fjodoru M. Dostojevském*. In: *Opera Slavica*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 46–47.

117 POSPÍŠIL, I.: *Pokus o personalistické přečtení Dostojevského*. In: *Slavica litteraria*. 2011, roč. 14, č. 2, s. 161.

František Kautman v dané souvislosti poukazuje na riziko, které s sebou zaměření na čtenáře přináší: „Aby oslovil co nejvíce čtenářů, udělal Pytlík knihu čtivou. To může být na úkor odbornosti.“¹¹⁸ Část pojednávající o *Deníku spisovatele* Pytlík vyčlenil do samostatné kapitoly, *Deníku* tak věnuje větší prostor než František Kautman nebo Andrej Červenák.

Důležité místo v recepci *Deníku spisovatele* rovněž zaujímají dvě srovnávací studie Iva Pospíšila *Žánr jako bezprostřední výraz autorovy osobnosti. Deník spisovatele F. M. Dostojevského a Štěpěje J. Demla*¹¹⁹ a *Žánr a osobnost (Deník spisovatele F. M. Dostojevského a Štěpěje J. Demla)*¹²⁰, přičemž druhá ze zmiňovaných studií představuje rozšířenou verzi první studie a stala se součástí autorovy monografie *Genologie a proměny literatury* (1998). Pospíšil v ní zkoumá působení tvůrčích osobností (Dostojevskij, Deml) na žánr literárního díla (*Deník spisovatele* a *Štěpěje*). Osobnost spisovatele podle Iva Pospíšila sehrává důležitou roli při tvarování literárního žánru uměleckého díla. Žánr Dostojevského *Deníku spisovatele* a Demlových *Štěpějí* autor studie označuje atributem osobnostní.¹²¹ Dochází k závěru, že osobnostní rysy obou autorů zanechaly na žánru jejich děl viditelný otisk.

8.3.2 Slovenský ohlas *Deníku spisovatele*

Přibližně ve stejné době jako Parolkova práce *F. M. Dostojevskij* vzniká na Slovensku soubor studií mapující ohlasy ruské literatury a literatury sovětského období. Tuto publikace nesoucí název *Z ohlasov ruskej a sovietskej literatúry na Slovensku* vydala v roce 1961 trojice autorů – Ema Panovová, Tatiana Ivanová a Ivan Slimák.¹²² V publikaci však nejsou uvedeni autoři jednotlivých dílčích částí. Jinými slovy, nevíme, který ze spoluautorů rozpracoval dílčí část pojednávající o ohlasech na Dostojevského tvorbu.

O Dostojevském najdeme ve sborníku hned několik zmínek. Tvorba spisovatele měla ve slovenském prostředí ohlas a svědčí o tom nejen nekrology uveřejněné v periodiku *Slovenské Pohľady*. Autoři sborníku v této souvislosti nepřesně uvádí fakt, že Dostojevského tvorba měla na Slovensku ohlas až po jeho smrti. Na též

118 KAUTMAN, F.: *Poznámka na okraj monografie Radka Pytlíka „F. M. Dostojevskij – život a dílo“ (Praha 2008)*. In: *Opera Slavica*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 57.

119 Viz POSPÍŠIL, I.: *Žánr jako bezprostřední výraz autorovy osobnosti. Deník spisovatele F. M. Dostojevského a Štěpěje J. Demla*. In: *Slovenská literatúra*. 1990, č. 4, s. 338–349.

120 Viz POSPÍŠIL, I.: *Žánr a osobnost (Deník spisovatele F. M. Dostojevského a Štěpěje J. Demla)*. In: POSPÍŠIL, I.: *Genologie a proměny literatury*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1998, s. 106–115.

121 Srov. POSPÍŠIL, I.: *Žánr a osobnost (Deník spisovatele F. M. Dostojevského a Štěpěje J. Demla)*. In: POSPÍŠIL, I.: *Genologie a proměny literatury*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1998, s. 106.

122 Viz PANOVOVÁ, E. – IVANOVÁ, T. – SLIMÁK, I.: *Z ohlasov ruskej a sovietskej literatúry na Slovensku*. Praha: Svět sovětů, 1961. 72 s.

stránce navíc najdeme konstatování: „*Jeho tvorba sa však slovenskému čitateľovi nepribližuje.*“¹²³ Představitelé tzv. první vlny slovenského realismu (P. O. Hviezdoslav, S. Hurbán Vajanský, E. Maróthy-Šoltésová a M. Kukučín aj.) se Dostojevského jako by báli, proto se do překladů jeho děl nepouštěli, jak tomu bylo v případě S. Hurbána Vajanského: „*Vajanského zastrášovali Dostojevského romány, nenašiel v nich ‚uhol umiernenosti‘; a preto literárne dielo Dostojevského slovenským čitateľom nepribližoval a neosvetľoval.*“¹²⁴ Poetika Dostojevského tvorby – zobrazování postav v hraničních situacích, jejich extrémních a ambivalentních emocí a vyhrocených vztahů nebo experimentování spisovatele s formou, byla slovenským spisovatelům druhé poloviny 19. století vzdálena. Jejich tvorba vycházela z jiných estetických východisek, což znamená, že úsilí spisovatelů se v tomto období soustředilo na hledání etického a estetického národního ideálu, jenž by vycházel z dobové skutečnosti a posílil by národní povědomí.¹²⁵ Slovenští spisovatelé se inspirovali Dostojevským na úrovni syžetu¹²⁶ a později psychologizace¹²⁷, jinak jejich tvorba směřovala k akcentaci národní ideje. Dodejme, že experiment do slovenské literatury přichází se spisovatelem, jejichž tvorbu ovlivnil expresionismus (J. Hrušovský, M. Urban, G. Vámoš aj.).

Na základě dalších zmínek o Dostojevském v této publikaci můžeme usoudit, že důležitou roli ve slovenské receptci Dostojevského tvorby sehrála dílogie (pozdější trilogie) T. G. Masaryka *Rusko a Evropa*: „*Hlasisti ignorujú reakčné slavianofilské koncepcie Dostojevského, prekladajú a popularizujú zato jeho tvorbu. [...] Na tento záujem hlasistov mal nesporne veľký vplyv Masaryk, ktorý si veľmi cenil Dostojevského reč pri príležitosti 80. výročia narodenia A. S. Puškina.*“¹²⁸ Zmínku o *Deníku spisovatele* najdeme v souvislosti s překlady F. H., jenž pro časopis *Prúdy* přeložil *Velkého inkvizitora* z románu *Bratři Karamazovovi* a úryvky z *Deníku spisovatele*¹²⁹. Autoři publikace dále poukazují na to, že v období 20. a 30. let 20. století docházelo

123 PANOVOVÁ, E. – IVANOVÁ, T. – SLIMÁK, I.: *Z ohlasov ruskej a sovietskej literatúry na Slovensku*. Praha: Svět sovětů, 1961, s. 21.

124 PANOVOVÁ, E. – IVANOVÁ, T. – SLIMÁK, I.: *Z ohlasov ruskej a sovietskej literatúry na Slovensku*. Praha: Svět sovětů, 1961, s. 34.

125 Blíže viz ŠMATLÁK, S.: *Dejiny slovenskej literatúry II*. 3. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001, s. 166–172.

126 Jako příklad uveďme novelu S. Hurbána Vajanského *Zločin a Pokánie*, v níž je možné pozorovat působení Dostojevského románu *Zločin a trest*. Blíže viz naše studie PAUČOVÁ, L.: *Česká a slovenská inspirace románem F. M. Dostojevského Zločin a trest*. In: *Dialog kultur VIII. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Hradec Králové 20.–21. ledna 2015*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 285–292.

127 Sondu do hlubin lidské duše využívali spisovatelé tzv. druhé vlny slovenského realismu – B. Slančíková Timrava, J. Gregor Tajovský a J. Jesenský.

128 PANOVOVÁ, E. – IVANOVÁ, T. – SLIMÁK, I.: *Z ohlasov ruskej a sovietskej literatúry na Slovensku*. Praha: Svět sovětů, 1961, s. 34.

129 „*V období, keď Prúdy uverejúujú v preklade F. H. Velkého inkvizitora z Bratov Karamazovovcov a jeho Denník spisovateľa, Masaryk už mal niekoľko štúdií o Dostojevskom.*“ PANOVOVÁ, E. – IVANOVÁ, T. – SLIMÁK, I.: *Z ohlasov ruskej a sovietskej literatúry na Slovensku*. Praha: Svět sovětů, 1961, s. 34.

k většímu zájmu, doslova propagaci Dostojevského *Deníku spisovatele*, a to z ideologických důvodů.¹³⁰

Nitranský profesor Andrej Červeňák (1932–2012) právem považovaný za největšího znalce Dostojevského díla na Slovensku zevrubně analyzoval Dostojevského romány, novely a povídky, ale *Deníku spisovatele* jako celku věnoval pozornost jen okrajově. Cesta jeho stěžejní monografie ke čtenáři nám připomíná monografii Františka Kautmana *F. M. Dostojevskij. Věčný problém člověka*. Červeňáková monografie již schválena oběma odbornými recenzenty¹³¹ měla původně vyjít v roce 1969. Nakonec však byla její publikace znemožněna, protože se recenzenti i autor samotný ocitli v nemilosti tehdejšího politického systému. Monografie *Tajomstvo Dostojevského*¹³² byla nakonec publikována o více než dvě desetiletí později, v roce 1991. Červeňák analyzuje zásadní témata a motivy Dostojevského tvorby, přičemž se soustředí na beletrii. Jeho zájem o díla, která se z hlediska literárního žánru pohybují na pomezí, a rovněž o díla publicistická, je však okrajový.

Zmínky o *Deníku spisovatele* samozřejmě najdeme i v již zmiňované monografii Michala Antoše (*1933) z roku 2009 *Dostojevskij na Slovensku*. V souvislosti s *Deníkem spisovatele* autor monografie uvádí informace o překladech úryvků z *Deníku spisovatele* (1898) a rovněž o překladu povídky *Chlapec u Krista na vianočnom stromčeku* (1909, 1917).¹³³

130 „Z diel Dostojevského propagovala [buržoázia – pozn. L. Odehnalová] najmä jeho Denník spisovateľa, v ktorom práve najpodrobnejšie rozvádzal svoju utopistickú teóriu triednej, všezmierlivosti“ PANOVOVÁ, E. – IVANOVÁ, T. – SLIMÁK, I.: *Z ohlasov ruskej a sovietskej literatúry na Slovensku*. Praha: Svět sovětů, 1961, s. 44.

131 Recenzenti původní publikace byli slovenští vědci – filozofka Elena Városová (1926–2010) a literární vědec Juraj Kopaničák (1921–1997).

132 Viz ČERVEŇÁK, A.: *Tajomstvo Dostojevského. F. M. Dostojevskij v recepcii*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 1991. 139 s. ISBN 80-8518-346-3.

133 Srov. ANTOŠ, M.: *Dostojevskij na Slovensku. (F. M. Dostojevskij v zrkadle slovenskej publicistiky)*. Nitra: Garmond, 2009, s. 30.